

RANSKALAISTA TIEDOTUSTUTKIMUSTA ETSIMÄSSÄ

Joutuessaan ranskalaisen yliopistomaailman sokkeloihin kohtaa suomalainen tiedotusopiskelija monenlaisia harhoja. Se mikä ensi silmäyksellä näyttää tiedotusopilliselta tutkimukselta ei lopujen loppuksi sitä olekaan ja mikä aluksi näyttää joltain muulta paljastuu tiedotusopiksi. Tiedotusoppia tarkasti määriteltynä tutkimus- ja opetusalan ei nimittäin suomalaisessa mielessä löydy Ranskasta.

Sen sijaan suomalaisen tiedotusopin kannalta relevantti tutkimus näyttää levinneen mitä erilaisimpiin laitoksiin, joiden välinen yhteydenpito on vähäistä. Eräissä tapauksissa jonkin laitoksen edustajat tuskin tietävät toisen olemassaolosta. Vaikuttaakin siltä, että ranskalaista tiedotustutkimusta tekevät toisistaan suhteellisen eristäytyneet yksityiset tutkijat.

Koska itse jouduin kahden kuukauden ajaksi ranskalaisen tiedotusoppineisuuden jäljitysretkelle, pyrin tässä antamaan luettelomaisen yleiskuvan löytämästäni.

* * *

Pariisissa toimii yliopisto XIII:n yhteydessä tutkimuslaitos nimeltään "UER de la science de l'expression et de la communication" (SEC). Tässä suhteellisen pienessä laitoksessa toimii kourallinen tutkijoita Pierre Gaboritin johdolla.

Laitos perustettiin kaksi vuotta sitten ja tutkimustoiminta on jakautunut kolmeen lohkoon lähinnä tutkijoiden tutkimusintressien pohjalta. Ensimmäinen tutkimusloppo muodostuu lähinnä satelliittiviestintän teknisten ongelmien selvitystyöstä ja toinen ongelmakokonaisuudesta, joka liittyy joukkotiedotuksen yleisiin juridisluonteisiin ongelmiin. Tämän yhteydessä on pyritty lähestymään myös empiriseen tutkimukseen liittyviä metodisia ongelmia: esim. Gaborit tutkii parhaillaan atk-ohjelmien soveltuvuutta poliittisen kielenkäytön analyyseissa.

Laitoksen kolmas tutkimusloppo muodostuu yleisen mielipiteen tutkimuksesta Ranskassa 1940- ja 1950-luvulla. Kaikenkaikkiaan laitoksella on niin lyhyt toiminta-aika, että toiminnan painopiste on tulevan tutkimustyön suuntaviivojen ja lähtökohtien luomisessa.

Empiiriseen vaikutustutkimukseen on keskittynyt Pariisissa toimiva "Foundation national de science politique" (FNSP). Se on periaatteessa yksityinen tutkimuslaitos, mutta asiallisesti sillä on puolivaltioallinen asema. Laitoksen tiedotustutkimuksen johtajana toimii Roland Cayrol, joka on mm. kirjoittanut useita perusteoksia Ranskan joukkotiedotusoloista.

Tässä laitoksessa suoritetaan empiiristä selvitystyötä Ranskan joukkotiedotuskäytännöstä ja tällä hetkellä laitoksen pääprojekti on selvitys television vaikutuksista Ranskan presidentinvaaleissa. Lisäksi laitoksessa suoritetaan jatkuvia mielipidetutkimuksia sekä laajoja lehdistön ja sähköisten viestintävälineiden tarjonnan sisällön-analyyseja. Viime aikoina ovat laitoksen tutkijat ryhtyneet myös laajemmin tutkimaan viestintäpoliittisia ongelmanasetteluja. FNSP:n tutkimustyötä saa kokonaiskuvan seuraamalla laitoksen julkaisua "Revue française de science politique".

"Institut National de l'audiovisuel" (INA) on pariisilainen tutkimuslaitos, jossa tutkitaan Suomessa vähäiselle huomiolle jääneitä välineilmainsu ongelmia. Tutkimus kohdistuu etupäässä audiovisuaaliseen ilmaisuun ja tutkijoista voi mainita Michele Souchonin ja Patric Flinchyn, jotka analysoivat television ilmaisukieltä.

Lopuksi Pariisissa on vielä "Institut français de Presse" (IFP), joka toimii Pariisissa yliopisto II:n alaisena. Siellä suoritetaan jonkin verran empiiristä lehdistötutkimusta. Laitoksen johtajan Francis Ballen ja Jean-Mari Cotteretin johdolla toimii tiedotus- ja lehdistötutkijoiden ryhmä, jonka julkaisufoorumi on "Revue Française de la communication". Nämä tutkijat keskittyvät lähinnä ranskalaisen joukkotiedotuksen juridiisiin ja teknioluonteisiin ongelmiin.

IFP on Ranskan tärkein journalistiikan oppilaitos. Joitakin yksityisiä journalistikouluja luukunnottamatta voi korkeakoulutasoista journalistikoulutusta saada Ranskassa IFP:n lisäksi vain Lillissä ja Bordeauxissa. Ranskassa vain kymmenen prosenttia journalistin ammattiin astuvista on saanut jonkinasteista alan koulutusta ja heistäkin noin puolet on saanut vain vuoden koulutuksen (1).

Edellisten lisäksi suoritetaan tiedotustutkimusta Bordeauxin yliopisto II:ssa, jonka tutkijoita voi mainita Tehdistöhistorioitsija Andre-Jean Tudesquen sekä viimeaikoina lähinnä informaation yleiseen teoriaan keskittyneen Roger Escarpitin ja massakulttuuritutkija Pierre Christinin. Bordeauxissa tehdään tiedotustutkimusta kahdessa laitoksessa, joista toinen on "Centre de l'etude de presse" ja toinen "L'institut universitaire de technologie - departement carriere de l'information".

Tämän lisäksi tiedotustutkimusta tekevät useat yksityiset tutkijat - sosiologit, semiootikot, historioitsijat ym. Pariisissa työskentelee esimerkiksi meilläkin tunnettu chililäinen Armand Mattelart, yliopisto VIII:n laitoksessa "L'institut d' administration economique et sociale" (2).

* * *

Ranskalaiselle tiedotustutkimukselle on leimallista suhteellisen heikko institutionaalinen asema, hajanaisuus ja määrällinen pienuus muuhun yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen verrattuna. Se on hajaantunut mitä erilaisimpiin tutkimuslaitoksiin, joiden välinen yhteydenpito on varsin vähäistä. Siten ei esimerkiksi edellämainittujen pariisilaisten tutkimuslaitosten välillä vallitse kiinteää yhteistyötä ja julkaisufoorumina ovat useimmiten muut kuin tiedotusopilliset julkaisut.

Olisi kuitenkin virheellistä arvioida ranskalaista tiedotustutkimusta "virallisesti" tiedotustutkimusta suorittavien tutkimuslaitosten perusteella. On muistettava, että suomalaisen tiedotustutkimuksen kohteenmäärittely viime aikoina varsinkin Tampereen yliopistossa on ollut varsin laaja. Ranskassa, jossa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alojen institutionaalinen kehitys ja samalla erityistieteiden kohteenmäärittely poikkeaa suomalaisesta, voidaan katsoa, että esimerkiksi teoreettisesti kiinnostavin osa tiedotustutkimuksesta suoritetaan muiden nimikkeiden alla. Institutionaalinen tiedotustutkimus toimii Ranskassa tavallaan tietynä yleisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen empiirisenä ulokkeena, jonka kohteena on erityisesti joukkotiedotusinstituutioiden toiminta.

Mikäli tätä tutkimusta tarkastellaan pelkästään itsenäisenä tieteenalana, joudutaan käsittääkseni virhearviointeihin. Olisi ehkä tarkasteltava asiaa päinvastoin eli lähestyttävä ranskalaista tiedotustutkimusta juuri yleisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen - lähinnä sosiologian - kannalta eikä tarkasteltava sitä eristäytyneenä empiirisenä tutkimuksena.

Perehtyessään ranskalaiseen yhteiskunta- ja ihmistieteisiin joutuu pian havaitsemaan ranskalaisen tutkimuksen oman, meikäläisestä tutkimuksesta ratkaisevasti poikkeavan, perinteen. Ranskassa ei esimerkiksi anglosaksinen positivismi ole koskaan saanut samaa vankkaa jalansijaa kuin Pohjoismaissa. Tätä heijastaa mm. Le Monden hiljainen laajahko pääkirjoitus Bertrand Russellin satavuotissyntymäpäivän johdosta: lehti asettuu arvovallallaan vaatimaan uspositivismin maininnousua ranskalaiseen tieteenharjoittamiseen.

Ranskassa yhteiskuntatieteen alkuhästeet löytyvätkin paitsi klassisesta ranskalaisesta sosiologiasta myös fenomenologisesta (Maurleau-Ponty, Sartre) ja psykoanalyttisesta (Lacan) traditiosta. Tämä yhtyy varsin voimakkaana kielitieteelliseen

(lingvistiseen, semioottiseen), antropologiseen (Levi-Strauss ym.) ja historiografiseen traditioon. Lisäksi on huomioitava ranskalainen varsin omaleimainen marxilainen traditio, joka kuusikymmenluvulla (Althusser) koki voimakkaan uudestisyntymisen.

En kuitenkaan pyri enkä kykene hahmottamaan ranskalaisen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen nykytilaan vaan haluan mainita joitakin esimerkkejä siitä yleisestä yhteiskunta- ja ihmistieteellisestä tutkimuksesta, johon olen tutustunut ja jolla nähdäkseni on välitöntä merkitystä ja relevanssia suomalaiselle tiedotustutkimukselle.

* * *

Perinteisesti Ranskassa suoritetaan sekä sosiologien että antropologien keskuudessa varsin laajaa tutkimustyötä, joka kohdistuu ideallisten muotojen genetiikkaan ja sosiologiaan. Yleisen yhteiskuntatieteen piirissä toimivia tutkijoita on usein vaikeata määritellä puhtaasti filosofeiksi, sosiologeiksi tai antropologeiksi. Useat heistä kuten esimerkiksi Pierre Bourdieu suorittavat sekä sosiologista että antropologista tutkimusta (3). Tämän ryhmän tärkeimmistä tutkijoista voisi mainita Bourdieun lisäksi Alain Tourainen, Michel Crozierin, Luc Boltanskin sekä selvimmin antropologista suuntausta edustavat Marc Augé ja Maurice Godelierin. Keskeinen osa näiden tutkijoiden tuotannosta käsittelee tai sivuaa juuri ideallisen sosiologista ja antropologista analyysia. Etenkin Augé on pyrkinyt luomaan alkukantaisten yhteiskuntien myytti- ja ideologiatuotantoa (4) kun taas esim. Bourdieu on siirtynyt algerialaisen yhteiskunnan sosiologisesta analyysistä kohden yleistä sosiologista teoriankehittelyä (5).

Bourdieu keskeisenä teoreettisena pyrkimyksenä on ollut, niin kuin hän itse ilmaisee, "struktuuri-realism" kritiikki. Esimerkiksi teoksessaan "Esquisse d'une theorie de la pratique" (6) hän sanoo strukturirealismin syntyvän silloin kun hypostasoidaan tietty objektiivisten suhteiden järjestelmä muuttamalla suhteet totaliteeteiksi jotka tavallaan konstituoituvat yksilö- ja lajihistorian ulkopuolella.

Omaksii ohjelmakseen Bourdieu ilmoittaa siirtymisen strukturiin objektiivisesta käsitteestä (esim. tuotantosuhteet strukturiina tai dialektiikka historiallisen determinatiojärjestelmän strukturiina) kohden strukturiin tuotantologiikkaa.

Teorian, jota Bourdieu kutsuu teoriaksi käytännöstä, tulee olla teoria yhteiskunnallisten käytäntöjen eri muotojen generaatiosta ja konstitui-tioprozessista. Bourdieu ilmaisee siten hieman oraakkelimaisesti, että tämän tieteen tulee olla tiede ulkoisen sisäistämisen ja sisäisen ulkoistamisen dialektiikasta. Bourdieun teoreettisen vision keskeisiksi käsitteiksi nousevat siten "sisäistäminen" ja "objektivointi".

Bourdieu ajattelussa (johon tässä ei voida puuttua pitempään) on mielenkiintoisia yhtymäkoh-tia siihen keskusteluun joka meillä on syntynyt lähinnä neuvostoliittolaisen teoreettisen psykologian (Vygodskista Leontjeviin) meille välitty-misen myötä.

Bourdieu johtaa merkitykseltään varsin keskeistä tutkimuslaitosta Pariisissa, "Centre de sociologie européenne"n. Laitoksen julkaisufoorumi on nimeltään "Actes de la reserche au science social". Foorumilla ovat Bourdieun lisäksi varsin tuotteliaita laitoksen muista tutkijoista Touraine,

Grozier ja Boltanski. Muita tärkeitä yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja ovat "Revue française de la sociologie" ja "L'année sociologique".

Tiedotusopin kannalta keskeinen tiedonsosiologia on myös suhteellisen vaikiintunut tutkimussuuntaus Ranskassa. Viime vuosina tiedonsosiologit ovat ottaneet ensi askeleet oman julkaisun perustamisessa ja järjestäytymisessä, mutta tämä työ on vielä kesken.

Tiedonsosiologien kuten Gerard Namer (Pariisi V), Pierre Nora (L'ecole pratique des hautes études) ja Pierre Ansart (Pariisi VII) tutkimuskohteenä on ollut yhteiskunnallisen tajunnan (heidän kielenkäytössään "memoire collective") eri muotojen - tieteen, ideologian, uskonnon jne. - historiallinen muodostuminen ja kehittyminen. Tiedonsosiologit edustavat hyvin erilaisia teoreettisia peruslähtökohia, mutta yhdistävänä tekijänä toimii usein historiallinen lähestymistapa sekä esimerkiksi tieteenhistorian tulkitseminen anti-positivistisessa hengessä: he katsovat mm. yhteiskuntatieteellisen ajattelun syntyneen pikemminkin Machiavellin ja Rousseauin kuin Baconin ja Hobbesin myötä (7).

* * *

Yhteiskuntatieteellisen teoreettisen toimeliaisuuden eräänä tärkeänä keskuksena Ranskassa on tietenkin "Ecole pratique des hautes études en sciences sociales" (CETSAS). Tämä korkeakoulu toimii sekä tutkimus- että jatko-opintolaitoksena ja on perinteisesti Ranskan tärkein historian tutkimuksen ja -filosofian keskus (8). Historiallisen suuntauksen lisäksi CETSAS:issa suoritetaan laajaa lingvistis-semioottista, taloudellista ja etenkin antropologista tutkimusta. Koulun antropologeista mainitsin jo aiemmin Marc Augén ja Maurice Godelierin.

CETSAS:issa toimii joukko Ronald Barthesin ja Lucien Goldmannin entisiä oppilaita, jotka Barthesin ja Goldmannin tavoin ovat pikemminkin esitetiikkaan kuin yhteiskuntatieteisiin suuntautuneita. CETSAS:issa vaikuttaa kuitenkin tiedotusopillisesti mielenkiintoinen tutkija Eliseo Veron, jonka työ tähtää semioottisen ja sosiologisen analyysin synteisiin. Veron on mm. pyrkinyt lähestymään kysymystä semioottisen analyysin kohdekäsittävyydestä sosiaalisen ilmiöalueella (9) ja on täten sivunnut sitä keskustelunmitä Suomessa on käyty tiedotusopin tutkimuskohteen yleisestä luonteesta (10). Veron edustaa voimakasta anti-reduktionistista käsitystä yhteiskunnan ideallisista ilmiöistä kuten esimerkiksi joukkotiedotusisällöistä. Hän on pyrkinyt osoittamaan miten ideallinen tuote ei ole redukoitavissa mihinkään määrättyyn peruslogiikkaan (joukkotiedotussisältöä ei esimerkiksi voisi redukoida sen taloudelliseen olemiseen tavarana, vaan se tulee nähdä tiettyinä erityislogiikkojen kompleksina (taloudellisen, historiallisen, sosiaalisen, institutionaalisen, kielellisen, yksilöllis-biograafisen ja psyykkisen logiikan kompleksina). Veron ei varsinaisesti ota kantaa eri "logiikkojen" sisäisiin determinaatiosuhteisiin vaan on ensisijaisesti pyrkinyt problematisoimaan perinteisiä marxilaisia näkökantoja asettaen ne kritiikin kohteeksi. Veron on myös pyrkinyt soveltamaan yleisnäkemystään konkreettisesti tiedotus-tutkimuksessa (11). Kuitenkin hänen päätavoitteenaan on ollut pyrkimys luoda yleinen teoria tajunnan tuottamisesta (12).

CETSAS:in semioottisesti suuntautuneiden tutkijoiden teoreettiset referenssit ovat klassikkojen lisäksi sosiologit ja antropologit kuten Bourdieu, Godelier ja Augé, kielitieteilijät kuten Paul Henry ja viime aikoina varsinkin "uudelleen löydetty" ja laajaa keskustelua herättänyt esteetikko Michail Baktin. Semioottisen keskustelun ja teoreettisen kehityksen tilasta saa parhaan käsityksen seuraamalla CETSAS:in julkaisua "Communications" (13).

* * *

Katsoisin lopuksi, että suomalaisen tiedotusopin ja sen puitteissa käytävän keskustelun kannalta relevanttia tutkimusta löytyy ranskalaisesta marxilaisesta traditiosta. Ranskan marxilainen tutkimus on edelleen varsin selkeästi keskeisiltä osiltaan Althusserin teoreettisen työn inspiroimaa. Lisäksi voisi todeta, että Althusserin merkitys ylettyy muutoinkin varsin laajalle Ranskan yhteiskuntatieteisiin. Tämä ilmenee siten, että suuressa osassa ei-marxilaista tutkimusta luodaan positioita suhteessa Althusserin työhön.

Tällä hetkellä ei Ranskassa enää voi puhua kiinteästä Althusserin koulukunnasta, vaan hänen oppilaansa (Etienne Balibar, Jacques Rancière, Roger Establet, Pierre Macherey, Dominique Lecourt ym.) edustavat varsin laajaa teoreettisten näkemysten skaalaa. Ranskan epistemologinen traditio ja sen kritiikki on kuitenkin eräs keskeinen teema Althusserin ja usean hänen oppilaansa teoreettisessa työssä (14). Keskeisinä ongelmina ovat olleet esimerkiksi ideologian ja tieteen tuotantoon liittyvät kysymykset. Suomessakin sai Althusserin hahmotelma ideologian valtiokoneistojen toiminnasta aikoinaan jonkin verran huomiota osakseen (15). Sain sellaisen käsityksen että juuri viime aikoina on Althusserin oppilaiden keskuudessa kohonnut yhä keskeisemmäksi teemaksi ideallisen ongelmaan liittyvät teoreettiset kehittelyt. Etenkin Dominique Lecourt ja Etienne Balibar ovat palanneet tuotannossaan tämän ongelma-alueen pariin (16).

Yleisesti ottaen edellyttäisi tiedotusopillisesti relevantin tutkimuksen kartoittaminen Ranskassa koko yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen läpikäyntiä. Tämä kartoitustyö ei ole hankalaa vain tutkimuksen laajuuden ja hajanaisuuden vuoksi vaan myös siksi, että ranskalainen yhteiskuntatieteellinen ajattelun traditio poikkeaa, kuten mainitsin, ratkaiseviltä osin suomalaisesta traditiosta. Suomalaisesta lukijasta ranskalainen teoreettinen esitys vaikuttaa usein varsin "oudolta". Kun suomalainen yhteiskuntatiede on viime vuosikymmenten aikana pääasiallisesti heijastanut teoreettisilta lähtökohdiltaan anglosaksista positivismia tai tämän jonkinasteista kritiikkiä, on ranskalaiselle tutkimukselle ominaista juuri päinvastainen, eli se ettei uspositivisimi ole juuri lainkaan saanut jalansijaa. Ranskan yhteiskuntatieteellinen tutkimus onkin nähtävä siinä oman traditionsa määrittämässä tilassa jossa se kehittyy. Tietämättömyys tästä tekee ranskalaisen teoreettisen kielenkäytön (discours) ymmärtämisen vaikeaksi.

Etenkin Althusserin vastaanotto esimerkiksi Suomessa voisi selittää juuri siten että suomalaiselle lukijalle ranskalainen teoreettinen tila on tuntematon. Yhteyksistään irrotettuina Althusserin ja hänen oppilaidensa tekstit menettävät osittain mielensä ja alistuvat helposti ylimalkaisille tul-

kinnoille ja torjunnoille. Althusserin tekstit avautuvat vasta kun ne nähdään suhteessa ranskalaiseen fenomenologiseen traditioon ja toisaalta suhteessa Ranskassa 1950- ja 1960-luvulla virinneisiin yrityksiin lukea marxismin klassikot "humanistisesti". Althusserin tekstit sisältävät myös yrityksen vastata niihin strukturalistisiin virtauksiin, joiden teoreettinen merkitys 1960-luvulla oli varsin suuri Ranskassa (Levi-Strauss, Goldmann ym.)(17).

Ranskalainen yhteiskuntatieteellinen keskustelu ja teorianmuodostus on varsin vilkasta ja toistaiseksi Suomessa huonosti tunnettua. Esimerkiksi tiedotusoppineiden ja sosiologien keskuudessa on viime vuosina käyty paljonkin keskustelua liittotasavaltalaisen ja ranskalaisen Marx-tutkimuksen innoittamina, mutta ranskalaisen (ja italialaisen) rikkaan teoreettisen työn välittyminen meille on vielä edessäpäin.

Kim Weckström

Viitteet:

- (1) Journalistikoulutus on jäsennelty IFP:ssä siten että noin kolme neljäsosaa opetuksesta on teoreettista ja loput käytännön opetusta toimitustyöhön. Opetus on jaettu viiteen lohkoon: lehdistöhistoriaan, oikeuteen, lehdistö-talouteen, sosiologiaan ja viestintäteknologiaan. Opetuksessa painottuu suomalaiseen toimittajakoulutukseen verrattuna oikeudellinen ja kielitieteellinen aines.
- (2) Ks. MATTELART, Armand. Mass media, idéologies et mouvement révolutionnaire. Pariisi 1974. MATTELART, A. Multinationales et systèmes de communication. Pariisi 1976. MATTELART, A. Donald l'imposteur. Pariisi 1976 (myös suomeksi). MATTELART, A. De l'usage des medias en temps de crise. Pariisi 1979.
- (3) Ks. BOURDIEU, Pierre. Les Heritiers. Pariisi 1966. BOURDIEU, P. Esquisse d'une théorie de la Pratique. Geneve 1972. BOURDIEU, P. La reproduction - éléments pour une théorie du système d'enseignement. Pariisi 1970. BOURDIEU, P. Zur soziologie der symbolischen formen. Frankfurt am Main 1970.
- (4) Ks. AUGÉ, Marc. Théorie des pouvoirs et idéologie. Pariisi 1975. AUGÉ, M. Pouvoirs de vie, pouvoirs de mort. Pariisi 1977. AUGÉ, M. Symbole, Fonction, Histoire - les interrogations de l'antropologie. Pariisi 1979.
- (5) Ks. BOURDIEU, P. Les Heritiers ja BOURDIEU, P. Sociologie de l'Algérie. Pariisi 1961.
- (6) Teos on myös käännetty englanniksi: BOURDIEU, P. Outline of a Theory of Practice. Cambridge 1977. Alkuperäisteos on ilmestynyt Pariisissa 1974.
- (7) Ks. NAMER, Gerard. Machiavel ou les origines de la sociologie de la connaissance. Pariisi 1979. NAMER, G. Rousseau sociologie de la connaissance. Pariisi 1979. ANSART, Pierre. Idéologies, conflicts et pouvoir. Pariisi 1977.
- (8) Joulukuussa ilmestyi koulun entisen johtajan ja Ranskan ehkä tärkeimmän historioitsijan suurteos, joka edustaa pyrkimystä kapitalismin historian materialistiseen kuvaukseen: BRAUDEL, Fernand. Civilisation materielle, economie et capitalisme, XVe - XVIIe Siècle. Pariisi 1979.
- (9) Ks. esim. VERON, Eliseo. Sémiosis de l'ideologie et du pouvoir. Communications 28/1978.
- (10) Ks. esim. MALMBERG, Tarmo. Tiedotusopin tutkimuskohde. Tiedotustutkimus 2/1979. MALMBERG, T. Suomalaisen tiedotusopin koulukunnat: puolittiehen jäänyt materialismi. Tiedotustutkimus 3-4/1979.
- (11) Veronilta on juuri ilmestymässä laaja tutkimus siitä, miten joukkotiedotusvälineet ovat muokanneet käsityksiä ydinvoimakysymyksestä Ranskassa (VERON, E. Le syndrome francais, l'accident nucléaire de TMI et les discours de l'information. Pariisi 1980 (tulossa)).
- (12) VERON, E. Production de sens. Fragments d'une sociosémiotique. Pariisi 1980.
- (13) Ks. erityisesti Communicationsin numerot 20 ja 28 sekä julkaisujen Language no. 37 ja Langue Française no. 3, 9 ja 34. Lyhyessä katsauksessa jäävät tieteenkin monet tärkeät tutkijat pois. Esimerkiksi semioottisesti suuntautunut sosiologi Jean Baudrillard ansaitsisi laajemmankin käsittelyn tiedotusoppillisissa yhteyksissä. Ks. esim. BAUDRILLARD, Jean. Le système des objets. Pariisi 1968. BAUDRILLARD, J. Puor une critique de l'economie politique du signe. Pariisi 1973. ja BAUDRILLARD, J. La société de consommation. Ses mythes. Ses structures. Pariisi 1979.
- (14) Ks. erit. ALTHUSSER, L. Pour Marx. Pariisi 1965. LECOURT, Dominique. Bachelard - Le jour et la nuit. Pariisi 1974. LECOURT, D. Pour une critique de epistemologie - Bachelard, Ganguilheim, Foucault. Pariisi 1978. BALIBAR, Etienne. Cinq études de matérialisme historique. Pariisi 1979.
- (15) ALTHUSSER, L. Idéologie et appareils idéologiques d'état. La Pensée 151/1970.
- (16) Ks. alaviite (14) sekä LECOURT, D. Lyssenko - Histoire réelle d'une "science prolétarienne" - Avant propos de Louis Althusser. Pariisi 1976. sekä Dialectiques 15-16/1976.
- (17) Althusserin ja hänen oppilaidensa viimeaikaisesta kehityksestä ks. esim. ALTHUSSER, L. Eléments d'autocritique. Pariisi 1973. ALTHUSSER, L. Soutenance d'amien. Teoksessa Positions. Pariisi 1976. MACHÉREY, Pierre. Hegel ou Spinoza. Pariisi 1979. BALIBAR, E. Sur la dictature du proletariat. Pariisi 1976. BALIBAR, E. & LUPORINI, Cesare & TOSEL, André. Marx et sa critique de la politique. Pariisi 1979. Ks. myös Dialectiques 15-16/1976 (teemanumero Althusserista).